

საბანმიდური ტიპიკონის იერუსალიმური ნუსხა –
Jer. Geo. 150

საბანმიდური ტიპიკონის ტექსტის შემცველი ხელნაწერები დაცულია როგორც საქართველოს (კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში – H-1349 (შიომღვიმის), H-714, A-186ა, A-187ბ, A-647, A-686, A-1021, A-1348, A-1351, A-1353, A-1360, A-1619, Q-56, Q-76, Q-104ა) ასევე უცხოეთის სიძველეთსაცავებში (სინის მთაზე Sin. O. Geo. 83 და იერუსალიმში).¹

იერუსალიმის მართლმადიდებელი საპატრიარქოს ბიბლიოთეკაში დაცულ ქართულ ხელნაწერთა შორის საბანმიდური ტიპიკონის 2 ნუსხა ინახება – Jer. Geo. 146 და Jer. Geo. 150. წინამდებარე სტატიაში საუბარი ამ უკანასკნელზე გვექნება.

Jer. Geo. 150 ხელნაწერში (XIII-XIV სს.) დღეისათვის 145 ფურცელია. უკანა საცავი ფურცლის r-ზე მკრთალად ჩანს მოსამზადებელი ნახატის დონეზე შესრულებული შარავანდედიანი გამოსახულება. აკლია პირველი ორი რვეული. ინყება მე-4 რვეულით. მე-3 რვეული (17r-24v) ხელნაწერში შეცდომით მე-5 რვეულის შემდეგ არის მოთავსებული. ტიპიკონის რვეულებრივი შედგენილობა შემდეგია:

III – 8 ფ. 17r-24v.	XI – 8 ფ. 65r-72v.	XVIII – 8 ფ. 121r-128v.
IV – 8 ფ. 1r-8v.	XII – 8 ფ. 73r-80v.	XIX – 8 ფ. 129r-136v.
V – 8 ფ. 9r-16v.	XIII – 8 ფ. 81r-88v.	XX – 6 ფ. 137r-142v (აკლია 2 ფურცელი, 137-სა და 138-ს, ასევე 141-ს და 142-ს შორის)
VI – 8 ფ. 25r-32v.	XIV – 8 ფ. 89r-96v.	XXI – 3 ფ. 143r-145v.
VII – 8 ფ. 33r-40v.	XV – 8 ფ. 97r-104v.	
VIII – 8 ფ. 41r-48v.	XVI – 8 ფ. 105r-112v.	
IX – 8 ფ. 49r-56v.	XVII – 8 ფ. 113r-120v.	
X – 8 ფ. 57r-64v.		

ხელნაწერის ფურცელთა დანომვრისას ალაგ-ალაგ დაშვებულია შეცდომები, რაც შემდეგ მიკროფილმირებისას გასწორებულია.

Jer. Geo. 150 ხელნაწერის ტექსტი ძირითადად თანხვედრაშია Sin. O. Geo. 83 ტექსტთან.² ჩვენს საკვლევ ხელნაწერში ყოველთა წმიდათა კვირიაკის

¹ საბანმიდური ტიპიკონის ტექსტი იხ: ტიპიკონი შიომღვიმის მონასტრისა, გვ. 13-197.

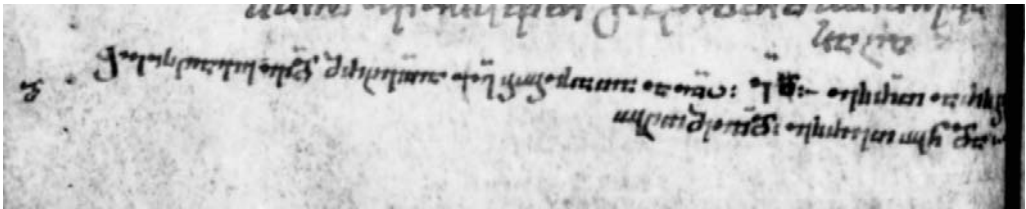
² Sin. O. Geo. 83-ისა და შიომღვიმის ტიპიკონის (H-1349) ურთიერთმიმართების შესახებ იხ. ჭანკიევი, საბანმიდური ტიპიკონის ერთი სინური ნუსხის შესახებ, გვ. 127-131.

განგება ბოლონაკლულია, რადგან დღევანდელი პაგინაციის 141-ე და 142-ე ფურცლებს შორის აკლია ერთი ფურცელი. 142-ე ფურცელზე იწყება მთელი წლის შაბათთა განგების („განგება შაბათთა ყოვლისა წელიწადისაჲთა“) თავ-ნაკლული ტექსტი (142r-143v).

ხელნაწერზე მრავლად ვხვდებით მინაწერებს. ისინი ორ ჯგუფად შეიძლება დავყოთ:

1. მინაწერები, რომლებიც ტიპიკონურ მითითებებს წარმოადგენს: 17v (ძვ. პაგ.), 29v (ძვ. პაგ.), 42r, 44r-v, 87r, 88v, 91v, 111r, 114r, 115v, 124v, 131v.

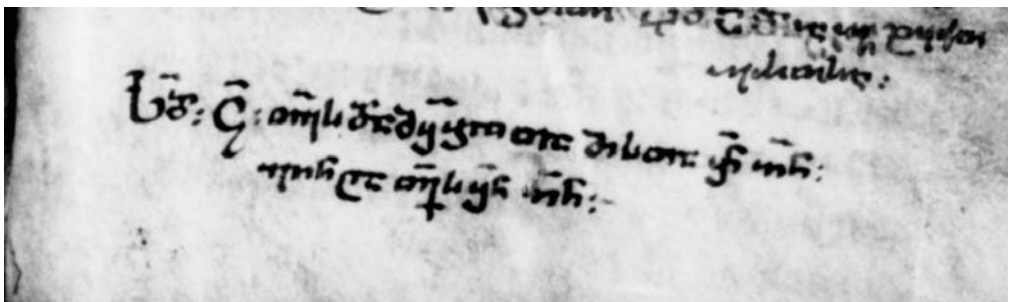
მაგალითად: 7v (სურ. 1).

„შეისწავე ფ(რია)დ მ(ა)რხვ(ა)თა ქ(რისტე)შობისათა ა(ლელ)ლ(უა)ჲ იდ. ესრ(ე)თ არს, შე|უცთ(ო)მელ(ა)დ ესრეთ უნდა.“

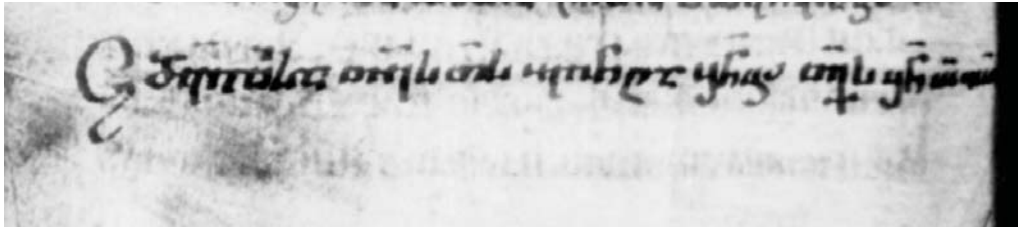
2. მოსახსენებლები, რომელთა უმრავლესობა თევდორე (თევდა) დილმელს ეკუთვნის:

132r (სურ. 2).

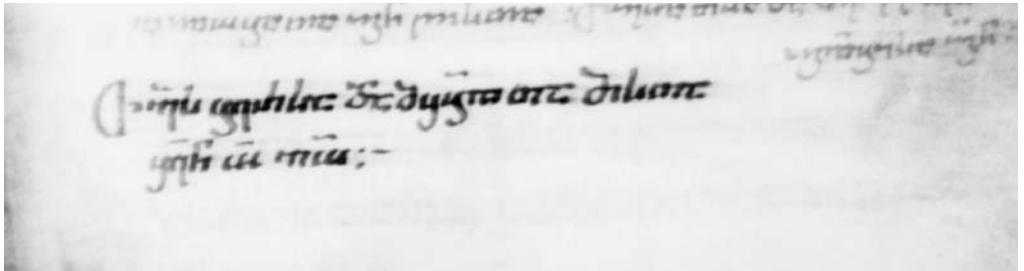
„ს(რულია)დ ც(ოდვილსა) თ(ევდორეს) და მშ(ო)ბ(ე)ლთა მისთა შე(უწდვე)ნ ღ(მერთმან) | ვინცა თქ(უა)ს შე(უწდვე)ნ ღ(მერთმან)“.

86v (სურ. 3).

„ც(ო)დვილ(ი)სა თე(ვდორე)ს(ა)თ(ვ)ს ვინცა შ(ე)ნ(დო)ბ(ა)ი თქ(უ)ას, შ(ე)უნდვენ უ(ფალო) ღ(მერთ)ო“.

105r (სურ. 4).

„თე(ვდორე)ს ბერსა და მშ(ო)ბ(ე)ლთა მისთა | შ(ე)უნდვენ უ(ფალო) ღ(მერთ)ო“.

თევდას ხელით შესრულებული მსგავსი მინაწერები ხელნაწერს სხვადასხვა გვერდზე მრავლად ახლავს.

თევდა დიღმელი იერუსალიმის ქართული კოლონიის ცნობილი მოღვაწეა.¹ მან XIV საუკუნის დასაწყისში იერუსალიმში საქართველოდან არაერთი ხელნაწერი ჩაიტანა და უფლის საფლავის ტაძარში მოღვაწე ქართველ ბერებს გადასცა. დღეისათვის მისი მოგებული და გადაწერილი ხელნაწერები და მათი ფრაგმენტები საკუთრივ იერუსალიმის მართლმადიდებელი საპატრიარქოს ბიბლიოთეკის გარდა დაცულია როგორც ავსტრიაში, ვენის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში (Ven. Geo. №2), დიდ ბრიტანეთში, კემბრიჯის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში (Georgian Ms. 9 / MS. add. 1890.6.) ასევე კერძო კოლექციაში.

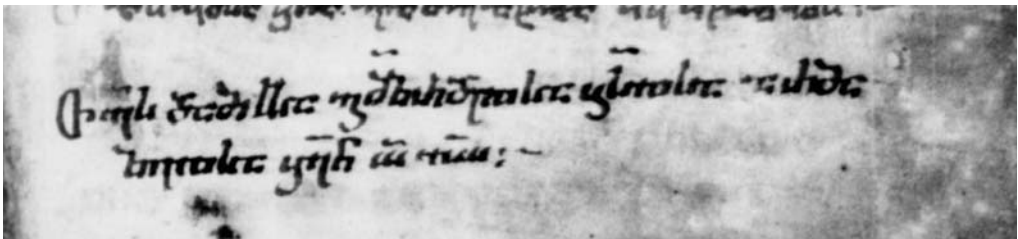
Jer. Geo. 150 ხელნაწერის 144r-145v გვერდებზე, იქ სადაც დიდი პარასკევის განგებაა, ტექსტის ბოლოს, 145v-ს შუა ნაწილში, გადამწერის ხელით შესრულებულია შემდეგი მინაწერი: „ს(რულია)დ ც(ოდვილსა) თე(ვდორე)ს და მშ(ო)ბ(ე)ლთ მისთა შ(ე)უნდვენ ღ(მერთმა)ნ ვინცა | თქ(უ)ას შ(ე)უნდვენ ღ(მერთმა)ნ“. როგორც ამ კონკრეტული მინაწერის, ასევე ამ და სხვა ხელნა-

¹ თევდას და მისი მოგებული ხელნაწერების შესახებ იხ: კეკელია, *ქართველები უფლის საფლავზე*, გვ. 239-243.

წერებზე არსებული თევდას მრავალრიცხოვანი მინაწერების შედარება ძირითადი ტექსტის კალიგრაფიასთან და თევდას სხვა ავტოგრაფულ ნუსხებთან გვაძლევს საფუძველს, რომ Jer. Geo. 150 ხელნაწერის მომგებელ-გადამწერად თევდა დიღმელი მივიჩნით. 145v გვერდის დანარჩენი ნაწილის თავდაპირველი ტექსტი ნაშლილია და ზედ სხვა ხელით გადაწერილია განსხვავებული ტექსტი. ფოტოს ცუდი ხარისხის გამო აღნიშნული ტექსტის ბოლომდე გარჩევა ამ ეტაპზე ვერ მოხერხდა, თუმცა ტექსტის ფრაგმენტულად ამოკითხვის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ გვიანდელი ტექსტი აღდგომის მოწესე მახარებელს ეკუთვნის, რომლის მოსახსენებელსაც ხელნაწერის 143r-ზე ვხვდებით: „ცოდვილსა ა(ლ)დგომელს მ(ა)ხ(ა)რ(ე)ბ(ე)ლს შეუნდვენ ღ(მერთი)ან“.

თევდას მინაწერებიდან განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ორი მათგანი, რომელიც საინტერესო შტრიხებს მატებს ამ ცნობილი მოღვაწის ბიოგრაფიას. პირველი მინაწერის შემთხვევაში დგინდება თევდას მასწავლებლის ვინაობა. კოლოფონში ვკითხულობთ:

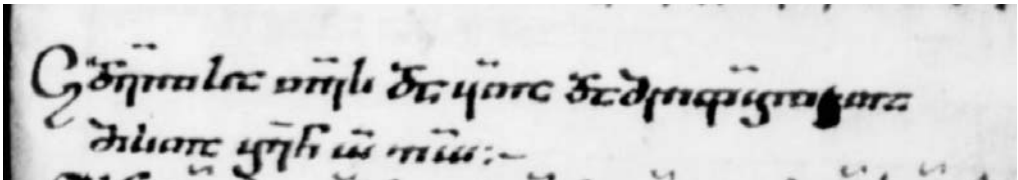
113r (სურ. 5).

„თევდორეს და მისსა გ(ა)მზრდელსა ბ(ა)სილსა არმა|ზელსა შეუნდვენ უ(ფალო) ღ(მერთ)ო“.

მეორე მინაწერი კი გვიჩვენებს, რომ თავად თევდასაც ჰყავდა მოწაფეები და მისი საქმის გამგრძელებლები.

143r (სურ. 6).

„ც(ო)დვილსა თ(ევდორ)ეს და ყ(ოველ)თა დამ(ონ)წ(ა)ფ(ე)ბ(უ)ლთა | მისთა შეუნდვენ უ(ფალო) ღ(მერთ)ო“.

ამრიგად საბანშიდური ტიპიკონის ჩვენთვის საინტერესო იერუსალიმური ნუსხა თევდა დილმელის სახელს უკავშირდება, მინაწერებით კი ირკვევა, რომ მისი აღმზრდელი ბასილ არმაზელი ყოფილა, რაც თავის მხრივ თევდას აღმოსავლეთ საქართველოდან წარმომავლობას ადასტურებს. ის გარემოება, რომ თევდას იერუსალიმში მონაფეები ჰყოლია, მას, იერუსალიმის ქართული კოლონიის გამოჩენილ მოღვაწეთა რიგში აყენებს.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა

Jer. Geo. 150 – Jer. Geo. 150, იერუსალიმის მართლმადიდებელი საპატრიარქოს ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერი კოლექცია: აშშ კონგრესის ბიბლიოთეკის ციფრული კოლექცია. <https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00271073367-jo/?sp=3&st=gallery>

ტიპიკონი შიომღვიმის მონასტრისა – ტიპიკონი შიომღვიმის მონასტრისა, XIII საუკუნის ხელნაწერის ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ე. კოჭლამაზაშვილმა და ე. გიუნაშვილმა, თბილისი, 2005.

კეკელია, ქართველები უფლის საფლავზე – კეკელია ვ., ქართველები უფლის საფლავზე სამი იერუსალიმური ხელნაწერის კოლოფონების მიხედვით (XIV საუკუნე), იეიშ, X-XI, 2010/2011, გვ. 239-243.

ჭანკიევი, საბანშიდური ტიპიკონის ერთი სინური ნუსხის შესახებ – ჭანკიევი ც., საბანშიდური ტიპიკონის ერთი სინური ნუსხის შესახებ, მაცნე, ელს, 1976, №4, გვ. 127-131.

**The Jerusalem Manuscript of the Holy Typicon –
Jer. Geo. 150**

Summary

The article discusses the Georgian manuscript preserved at the library of the Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem _ Jer. Geo. 150. We have described and studied the colophons kept in this manuscript.

We find many inscriptions on the manuscript. They can be divided into two groups: 1. Liturgical comments and 2. Commemorations.

It was determined that the MS Jer. Geo. 150 is related to the well-known Georgian scribe of the 13th-14th cc. Tevda Dighmeli.

At the beginning of the 14th century, Tevda brought several manuscripts from Georgia to Jerusalem and handed them to Georgian monks who served in the Church of the Holy Sepulcher. Nowadays in addition to the library of the Orthodox Patriarchate of Jerusalem itself, the manuscripts and manuscript fragments he donated or copied are stored both in Austria at the Vienna National Library (Ven. Geo. No. 2), in the UK, at the library of the Cambridge University (Georgian Ms. 9 / MS. add. 1890.6.) and other one in a private collection. Of particular interest are two colophons of Tevda, which have some special details interesting for the biography of this famous figure.

Inscriptions of the manuscript reveal that the teacher and spiritual father of Tevda was Basil from Armazi, which in turn confirms Tevda's Eastern Georgian origin. Moreover, the colophon demonstrates that Tevda had his own disciples and followers in Jerusalem, which makes him one of the outstanding figures of the Georgian community of Jerusalem.

ილუსტრაციები / Illustrations:

Jer. Geo. 150 ხელნაწერის კოლოფონები – სურ. 1-6.

Colophons of Ms. Jer. Geo. 150 – Fig. 1-6.